

ІДЕЇ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ С. А. АНАНЬІНА

У статті розглядається науково-педагогічна спадщина С. А. Ананьїна. Проаналізовано здобутки вченого, виявлено визначені ним ідеї трудового виховання.

***Ключові слова:** трудове виховання, трудове навчання, праця, трудова педагогіка, екскурсійний метод.*

В статье рассматривается научно-педагогическое наследие С. А. Ананьина. Проанализированы достижения ученого, выявлены определенные им идеи трудового воспитания.

***Ключевые слова:** трудовое воспитание, трудовое обучение, труд, трудовая педагогика, экскурсионный метод.*

The article deals with the scientific and pedagogical heritage of S. A. Ananyina. The achievements of the scientist are analyzed and some of his ideas of labor are education.

***Keywords:** labor education and training, labor, labor pedagogy, sightseeing method.*

Постановка проблеми. Провідна роль трудового виховання у всебічному розвитку особистості визначається домінуючою роллю праці в житті людини і суспільства. Загальновідомо, що праця завжди була і залишається основою життєдіяльності людства, необхідною умовою розкриття їхнього

потенціалу. Правильно організоване трудове навчання і виховання, безпосередня участь школярів у суспільній корисній, виробничій праці, є чинником морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Ось чому трудове виховання у шкільному житті з давніх часів є дуже вагомим і значущим.

Проблема трудового виховання й навчання наприкінці XIX – початку XX ст. постала надзвичайно гостро й актуально, бо влада взяла напроям організацію єдиної трудової школи, яка б озброювала дітей знаннями і вміннями, необхідними для підвищення продуктивної праці у промисловості та сільському господарстві.

Зазначимо, що великий, а часом й визначальний вплив у модернізації, зокрема шкільної галузі, у той період відігравали представники громадської думки. Учасники суспільно-педагогічних рухів, які висловлювали інтереси різних соціальних груп, виступали за реальні перетворення у шкільництві, і практично одностайно визнавали необхідність створення так званої трудової школи, хоча й по-різному визначали можливі шляхи перетворення цього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Науково-педагогічна спадщина С. Ананьїна була предметом дослідження учених: Н. Дічек, Н. Сафонова, М. Ярошенко. Дослідник Н. Кошечко розглядала трудове виховання підростаючих поколінь у працях ученого.

Формування цілей статті. Метою нашої статті є дослідження науково-педагогічної спадщини С. Ананьїна та виявлення визначених ним ідей трудового виховання.

Виклад основного матеріалу. Вагомою у справі висвітлення проблеми трудового виховання дітей та молоді, навчання ручної праці і доцільного її викладання була діяльність Степана Андрійовича Ананьїна (1874-1942) видатного науковця-філософа, педагога, психолога, активного громадського діяча.

У багатьох працях чільне місце дослідник відводить трудовому вихованню, вважаючи його важливим чинником економічного розвитку країни й ефективним засобом формування людини.

С. Ананьїн вважав трудове виховання необхідною ланкою загального гармонійного розвитку особистості й зазначав, що фізична праця вже давно визнана істотним фактором тілесного й духовного благополуччя дітей та молоді. Професор підкреслював, що заняття фізичною працею нарівні з оволодінням іншими дисциплінами розширюють сферу пізнання вихованців, залучаючи їх до реального життя. Трудове виховання є могутнім засобом втілення творчих намірів підростаючих поколінь, підготовки їх як здорових і діяльних працівників сучасної дійсності [4, с.133].

До проблеми трудового виховання С. Ананьїн звертався ще на початку своєї педагогічної діяльності в 1905-1917 рр. Зокрема він підтримував

уведення ручної праці, сільськогосподарських занять та інших видів трудового навчання не лише в початкових школах, а й у середніх [4, с. 132].

Проте найґрунтовнішою працею з трудового виховання є монографія «Трудове виховання. Його минуле і сучасне» (1924), у якій С. Ананьїн докладно вивчав не лише зміст терміна «трудове виховання», а й описав історичні досягнення світової педагогіки з проблем виховання, проаналізував і зробив спробу систематизувати концепції трудової педагогіки. Дослідник наукової спадщини С. Ананьїна Н. Кошечко достатньо високо оцінює наукову книгу: «Цей історико-педагогічний екскурс є цінним не тільки через те, що прояснює загальну картину стану трудового виховання в системі методів впливу на особистість, а й орієнтовно окреслює шляхи розвитку виховного процесу» [3, с. 13].

Неабиякої значущості монографії надають упорядники хрестоматії «Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.)» Л. Березівська та ін.: «Усвідомлюючи важливість і першочерговість створення в Україні масової трудової школи і прагнучи відповідати на практичні питання, які мало вирішувати вчительство у 20-ті роки, учений проаналізував проблеми трудового виховання в контексті ідейних, соціально-економічних і суто виховних вимог, висвітливши сукупність досягнень світової і вітчизняної педагогіки. До критичного зіставно-порівняльного аналізу зарубіжних і радянських концепцій С. Ананьїн підійшов неупереджено, об'єктивно оцінюючи процес і напрямки розвитку ідей трудового виховання, особисто схиляючись до концепції пріоритету виховного спрямування праці у шкільних закладах усіх типів та необхідності гармонійного поєднання розумової і фізичної праці» [1, с. 217-218].

Працю С. Ананьїна можна розглядати як значний крок уперед у вітчизняній теорії трудового виховання. Монографія «Трудове виховання ...» є спробою не тільки науково узагальнити теоретичні й практичні надбання західної та радянської педагогіки, а й визначити шляхи розвитку цього педагогічного феномену. Зважаючи на те, що трудове виховання стало основною формою соціального виховання за радянської доби, учений один із перших висунув ідеї про поєднання трудового навчання й виховання з продуктивною працею [2, с.216].

Метою дослідження С. Ананьїна стало з'ясування суті трудового виховання з « усіма його соціально-економічними засадами у минулому й у сучасному ». Учений дає таке визначення трудового виховання: «...це перш за все виховання, що використовує фізичну працю, доступну для дітей і посилену для них. По-друге, це виховання, що прагне тісно і неподільно поєднати з фізичною працею працю розумову, як дві сторони одного й того самого єдиного в собі виховного процесу. При цьому розумову працю беруть не у її колишній формі, а як розумову діяльність, спрямовану на те, щоб перемогти низку перешкод розумового характеру, щоб внаслідок цього дитина набула відповідних знань. Знання не дають, їх відшукують. У розу-

мовій праці задіяний не лише один бік психіки дитини, сприймаючий, а й той, що обробляє, ставить проблему, завдання, шукає засоби її розв'язання, сприймає й обробляє сприйняте» [1, с.219-220].

Автор наголошує на поєднанні фізичної й розумової праці як складової виховного процесу. Окрім того він зазначає, що трудове виховання – це процес впливу на природу дитини, який повинен поширюватися на всі важливі аспекти «психофізичного організму дитини».

У розділі «Минуле трудового виховання» педагог зазначає, що ми увійшли в епоху праці, коли «праця стає осередком індивідуального та колективного життя і набирає значення найціннішої форми життя» [1, с.220]. Як ми бачимо, велику роль учений надає праці, вважаючи, що вона формує мораль, звички, вчинки та характеризує побут і життєвий устрій людей.

Розглядаючи основні напрямки трудової педагогіки, С. Ананьїн звертає увагу на те, що першочерговим завданням постає виховання такої дитини, яка б уміла і воліла працювати на користь трудовому колективові.

Цікавою для нашого дослідження є презентована в цій роботі класифікація напрямів у трудовій педагогіці (до 20-х років ХХ ст.) Є. Бургера (наведена у книжці С. Ананьїна):

1. Гігієнічний напрямок. Основна думка – праця сприяє здоров'ю.
2. Дидактична течія. Навчання не повинно проходити без праці. Вихованець повинен працювати, щоб наука його була повноцінна. Праця або зміцнює навчання, доповнюючи його, або є методичним принципом.
3. Третій напрямок надає праці виховного значення. Праця усуває негативні прояви лінивої дитини, є засобом виховання волі, владі.
4. Натуралістичний напрямок надає головного значення природним чинникам виховання. Відповідно потреба працювати є вимогою самої природи.
5. Індивідуалістичний напрямок. Основне завдання виховання – розвиток нахилів дитини.
6. Соціальний напрямок. Праця – основний засіб соціального виховання [1, с.222-223].

С. Ананьїн зробив спробу систематизувати основні течії тогочасної трудової педагогіки, за основу класифікації поклавши зміст праці та її види.

С. Ананьїн докладно розробив та апробував новаторський для того часу екскурсійний метод у трудовому навчанні та вихованні школярів, який мав значний освітній потенціал завдяки максимальній наближеності до реальній життя. В екскурсії він убачав особливу й ефективну форму унаочнення, яка швидко активізує сприймання учнів. До того ж цей метод – один із найзручніших засобів подолання вербалізму в навчанні. Ніякий опис, жодна книга і словесне зображення, за словами С. Ананьїна, не в змозі повноцінно відтворити істинне знання. Але за допомогою проведення екскурсій можна значно розширити рамки дитячого досвіду та поглибити знайомство з різноманітними витворами людської життєдіяльності: архітектурою, різ-

ними галузями виробництва, шедеврами мистецтва, мальовничою природою, життям людей тощо. Ученим розроблено рекомендації щодо застосування екскурсійного методу, окреслено етапи його реалізації, кожному з них він дав наукове обґрунтування [3, с.12].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчує, що С. Ананьїн вивчив не тільки зміст терміна «трудове виховання», а й проаналізував його історичний аспект. Окрім того, базою висвітлених думок науковця були не тільки вивчені зарубіжні системи трудового виховання, а й досвід трудової підготовки підростаючих поколінь вітчизняних і російських педагогів. На наш погляд, подальше історико-педагогічне дослідження з порушеної проблеми вбачаємо у з'ясуванні змісту поняття «трудове виховання» в ідеях вітчизняних педагогів зазначеного періоду.

Література

1. Ананьїн Степан Андрійович (1874-1942): учитель, педагог, психолог // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.): [хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін.]. – К.: Наук. світ, 2003. – С. 217-234.
2. Дічек Н. П. Ананьїн Степан Андрійович (1874-1942): педагог, психолог, фахівець з теорії виховання, порівняльної педагогіки / Н. П. Дічек // Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 2: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С. 210-217.
3. Кошечко Н. В. Науково-педагогічна діяльність С. А. Ананьїна (1873-1942): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. В. Кошечко. – К., 2008. – 20 с.
4. Кошечко Н. В. С. А. Ананьїн про трудове виховання підростаючих поколінь / Н. В. Кошечко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Зб. наук. пр. – К.: Київський університет. 2006. – Вип. 5. – С. 129-137.)

Стаття надійшла до редакції 20.03.2011 р.